

gjøres aarlige Gaver og over Børnenes fortiente Arbeids-Løn af Skolens Vahre, saa og over Skolens Udgifter.

§. 4.

FRIDERICHS-KIRKE eller **DEN TYDSKE KIRKE** paa Christianshavn, beliggende ved Strandgadens vestlige Ende, er opbyggt for den Tydske Meenighed paa den Plads, hvor der i fordum Tid har været andlagt et Salt-Syderie, som ei kunde betale sine giorte Omkostninger. Hvorudover bemælte Plads blev forundt til denne Tydske Kirkes Bygning at foretages paa. Tilforn havde den Tydske Meenighed paa Christianshavn haft Høymæsse-Prædikken hver Søndag ved Tolv Slæt af deres egen Tydske Præst udi Vor Frelseres eller den Danske Kirke i mange Aar. Men da flere Fabrikantere og andre Fremmede af Tydsk Nation boesatte sig paa Christianshavn, og den Tydske Meenigheds Antal foruden en Deel Tydske Familier forhen af borgerlig Stand aarlig forøgedes. Desuden var det Klokkeslæt, i hvilket de havde holdt deres Gudstieneste i Vor Frelseres Kirke i de ommældte ubequemme Timer fra Kl. 12 til 2, hvilke endda bleve afknappede for dem, meget ubeqvem for en Deel Familier, hvorudover Meenighedens Misfornøjelse og Adspredelse blev foranlediget. Af denne Aarsag indkom den Tydske Meenighed paa Christianshavn den 9. February Aar 1749 med en Ansøgning til Kongen, underskreven af 40 mestendeels anseelige Borgere, hvori de bad om Tilladelse at opbygge en Kirke til deres eget Brug. I Henseende til Omkostningerne, som saadant et forehavende Værk og Bygning vilde udfordre, tilstod de, at de ikke kunde tilvejebringe saa mange Penge, men havde det gode Haab, at Kongen ved en Part af Donations-, Confiscations- og andre Penge, eller med et oprettende Lotterie og en Collecte igiennem hele Landet ville allernaadigst understøtte dem. Den da værende Meenighedens Præst Hr. JOSIAS LORCK, understøttede denne deres Ansøgning ved sit eget Memorial, hvori han tillige bad, at den Tydske Garnison paa

Christianshavn maatte combineres med den Tydske Meenighed paa Christianshavn. Den 31. Marty 1749 blev den Kongelige Resolution de Dato 28. Marty af Biskoppen communiceret til Hr. Lorck, hvori Bygningen af den nye Kirke blev accorderet samt Lotteriets Oprettelse og Collecten tilladt. Og tillige befaleet, at Meenigheden skulle foreslaae Kongen nogle respectable Mænd i Meenigheden, som kunde forestaae Bygningen. Tillige blev Magistraten anbefalet at indkalde nogle af Meenigheden og at tilkiendegive dem, at de til videre høyeste Approbation havde at gjøre Forslag paa 3 á 4 iblant dem, som kunde staae for Værket. Ligeledes selv at foreslaae en beqvem Plads til Kirke og Kirkegaard, samt at lade tage Tegning til saadan Kirke med Overslag paa Bekostningerne. Fremdeles at indsende en Plan af det allernaadigst accorderede Lotterie og imidlertid at gjøre et Forslag, hvilke Penge de selv ved Samling kunde tilvejebringe. Til at have Inspection over Bygningen, blev af Meenigheden foreslaaet og af Hans Majt. approberet Oberst-Lieutenant, samt Hof-Bygmester og Kirke-Inspecteur over Rytter-Districters Kirker i Siælland NICOLAI EIGTWED; Commandeur-Capitain JOHAN HINRIC DUHMREICHER; Etats-Raad og Banco-Commissair JOHAN FRIDERICH WEWER, saa og Raadmand og Grosserer PETER CASSE. Pladsen blev bestemt, og Tegningerne til allerhøyeste Approbation givet i Arbeide. Tillige bad de om Toldfriheden for de indførende Materialier, om Undtagelse for Stempelpapirs Forordningen og om Post-Friheden i Henseende til Collecten og Lotteriet. Pladsen blev foræret af Kongen, og alle de øvrige Friheder bevilgede under 14. November 1749.

Det allernaadigst accorderede Lotterie blev indrettet til 30,000 Lodder og paa Charlottenborg Slot første Gang trukken den 25. January 1751, hvorved Meenigheden havde et Overskud af 31,653 Rdr. Collecten indbragte i alt den Summa af 9835 Rdr. 2 Mk. een Skilling, nemlig i Kiøbenhavn [6668 Rdr. - Mk. 14 Sk.]. I Siøllands Stift (Kiøbenhavn undtagen) 449 Rdr. 3 Mk. 8 Sk. I Aalborg Stift

169 Rdr. 12 Sk. I Riber Stift 228 Rdr. 4 Mk. 6 Sk. I Aarhus Stift 250 Rdr. I Viborg Stift 132 Rdr. 2 Mk. 1 Sk. I Fyhns Stift 393 Rdr. - Mk. 1 Sk. I Superintendenturen Plön 67 Rdr. I Hertugdømmene og Grævskaberne 823 Rdr. 4 Sk. Foruden hvad i Gesandtskabs-Capellerne i Wien og Paris blev indsamlet. Ved Slutningen af det første Lotterie proponerede Meenigheden et nyt Lotterie af 25000 Lodder til en større og anseeligere Kirkes Bygning, hvilket ogsaa af Kongen under 7. January 1752 blev bevilget. Ved dette andet Lotterie vandt Kirken netto 9150 Rdr.

Aar 1753 den 12. April indleverede Meenighedens Forstandere til allerhøyeste Approbation to Deseins eller Tegninger til den nye Kirkes Bygning, hvoraf den mindre med de indsamlede Penge kunde udføres, men den anden ville udfordre efter giorte Overslag (den indvendige Decoration og Taarnet iberegnet) 67,041 Rdr. Hans Majt. bevilgede den beste Tegning. Men da de dertil behøvende Penge ikke vare i Cassen, saa blev befaleet, at det med Spiret og andre denne Kirkes Ornamentter skulle beroe indtil videre. I Følge af denne Kongelige Resolution blev da Pladsen til Bygningen i Stand sat. Til Admindelse af denne Kongelige, Meenigheden beviiste Naade udbad sig Forstanderne Tilladelse at opkalde den nye Kirke efter Hans Kongelige Majestæts Navn FRIDERICHS KIRKE.

Aar 1755 den 12. Juny blev den første Grundsteen til Kirkens Bygning lagt af Kong Friderik den Femte selv, som tillige gav Kirken sit Navn af FRIDERICHS KIRKE. Paa bemælte Grundsteen staaer udhuggen denne Tydske Inscription: Dieser Grundstein, welcher der Vater des Vaterlandes, Allerdurchlauchtigste, Grossmächtigste zu Dännemarch und Norwegen &c. [König], an seinem erfreulichen Geburts Tage den 31 ten März des 1755ten Jahres mit eigener Hand geleet hat, sey ein ewiger Zeuge der gantz besondren Gnade des besten Königes, nach welcher Er als der Erste der Teutschen Evangelischen Gemeine auf Christiansshafen ein[e], eigne Kirche, und der Kirche den Namen

der Deutschen Friderichs-Kirche allerhuldreigest geschenckt, und die Besorgung des Baues Denen angesehenen Männern J. F. WEWER, J. H. DUMREICHER und P. CASSE anvertrauet hat. Die Verherlichung Gottes, das Wohlgefallen des Königes, und ein göttlicher Seegen für Viele sey die glückliche Folge dieses Baues, wie es desselben Endzweck ist Das Königliche Haus müsse noch blühen, wenn auch dieser Stein nicht mehr seyn wird. Endskiønt her nævnes den 31. Marty, saa blev Grundstenen dog ey lagt førend 12. Juny.

Kirke-Bygningen blev fortsat med Hæld og største Iver, saa at den i en kort Tiid blev bragt under Taget. Men nu var Kirkens Cassa mestendeels udtømt, da Bygningen allerede havde udfordret nogle og fyrgetyve Tusinde Rigsdaler, hvorpaa Kongen under den 24. February 1757 paa nyt bevilgede Kirken et Tillæg af 26000 Rdr. af det Paalæg, som var lagt paa de Bestallinger, som bleve expederede i Collegierne, og hidindtil var bleven anvendt til Frue Kirke og Professorernes Bygninger. For hvilken Summa baade Kirken og Taarnet efter den approberede Plan skulle fuldføres. Aar 1759 den 16. November fik den nye Kirke sine Privilegia af Kongen og tillige blev Bygningens tvende Directeurer, Commandeur-Capitain JOH. HINR. DUHMREICHER og Raadmand PETER CASSE, af Hans Majt. forordnede til Aelteste for bemælte Tydske Kirke og Meenighed. Denne saaledes i fire Aar baade indvendig og udvendig færdigt opbygte, saa og med Kongelige Privilegia forsynede Kirke blev høytideligen indviet i Hans Kongel. Høyheds Kron-Printz Christians og Hs. Kongl. Høyheds Arve-Printz Friderichs høye Nærværelse og i en meget talriig Forsamlings Overværelse af den Siællandske Biskop Hr. Ludvig Harboe ved en Dansk Prædikken paa første Søndag i Advent, som var den 2. Decembr. Aar 1759, over de Ord: Dommernes Bogs VI. Kap. 23. og 24. Vers: Gedeon byggede Herren et Altare og kaldte det: Herren er Fred.

Dernæst blev der oprettet en PLEJE-COMMISSION for Meenighedens fattige Lemmer, som bestod af Præsten og tvende Borgere i Meenigheden,

hvilke hver sidste Dag i Maaneden havde at uddeele til de Fattige de ved Kirke-Collecterne og Tavlerne, som i Kirken ombæres, indsamlede Penge. Denne Pleje-Commission har bestaaet, indtil hele Stadens Fattig-Væsen af Kongen blev lagt under en besynderlig dertil udnævnt Commission og siden overdraget Aar 1781 til Magistratens Inspection. (See tillige om de Fattiges Væsens Contoir paa Raadstuen i dette Skrifs Første Tomes Første Bogs Andet Kapitel pag. 109).

Ligeledes blev en FRIE- OG FATTIG-SKOLE indrettet, som allene stod under Præstens Opsigt, og over Skolens Indtægter og Udgifter Præsten havde at aflægge aarlig Regnskab for Kirkens Patron og Aeltester. Denne Skole, hvori omtrent 70 Børn have frie Underviisning, vedligeholdes ved fire Collecter, som aarligen i Bækkener, for Kirkens Dørre udsatte, indsamles til den Henseende.

Imidlertid var Taarnet af Mangel paa Penge ikke bleven færdig, ikke heller Kirkegaarden i Stand sat, og ingen Boliger for Præsten og øvrige Kirkens Betientere opført, hvortil endnu efter gjorde Overslag den Summa af 50 Tusinde Rigsdaler ville behøves. Denne Kirkens Mangel blev af Kirkens høye Patron Græv JOHAN LUDVIG VON HOLSTEIN forestillet Kongen. Og Kongens Gavnildhed og Naade for denne efter ham opkaldte Kirke gik saa vidt, at han ved et Reskript af Dato Jægersborg den 8. May 1761 skiænkede den hele Summa af 50,000 Rigsd. til Værkets fuldkomne Istandsættelse.

Saaledes blev da Taarnet med Spiret, Præstegaarden, Sprøytetuset og Graverens Bolig opbygget, og Klokkeren samt Cantoren et Tillæg til Huuseleje accorderet. Og Kirken beholdt endnu en lille Capital, som er tilstrækkelig til de nødvendige aarlige Reparationer og Kirke-Betienternes Salaria. Hele Kirkens og Taarnets Bygning har kostet imellem 90 og 100 Tusind Rigsdaler, foruden hvad ved de andre Bygningers Opførelse er medgaet.

Kirkens Bygning er baade indvendig og udvendig ziirlig og regelmæssig opført i den beste Smag.

Indvendig er denne Kirke een af de ziirligste i Staden, forsynet saa vel med aabne som tillukte Gallerier. Alteret, Prædikkestolen og Orgelværket ere i en perpendiculair Linie lige oven over hinanden. Alteret er forfærdiget af skiøn Marmor uden noget Skilderie til Alter-Tavle. De tvende Marmor-Colonner paa Alteret er en Foræring af Hofbygnings-Inspecteur FORTLING. Paa Alterets Sølv Vasa Sacra findes ikke Inscriptioner. Alter-Klædet af rødt Fløjel med Guldgalonier er en Foræring af en Anonymo. Messehagel og Lys paa Alteret bruges slet ikke her. Kirkens Tavler ere ogsaa her blevne afskaffede. Til Daaben hører en Døbekande af Sølv, som er en Foræring af Sal. Pastor Josias Lorck.

Orgelværket er gjort af Orgelbygger HARTVIG MÜLLER og har kostet to Tusinde Rdr. I Kirkens Muur findes ingen Lapidal-Inskrift; thi i Kirken er ingen Begravelse.

Udvendig har denne Kirke et meget smukt og anseeligt Taarn med Spiir, opbyggt af den Kongelige Hof-Bygmester GEORG DAVID ANTHON. Aar 1769 blev Fløjet og Knappen høytideligen opsat paa Spiret. Udi samme Fløy-Knap blev lagt til et Tids-Mærke dette Skrift: Nachdem der Grundstein zu diesem Thurm der Teutschen Friderichs Kirche, der des 31sten Marty des Jahres 1755 geleet werden solte, den 12. Juny desselben Jahres feyerlich geleet war. So ist dieser Knopf des Thurms samt dem Flügel den 30. Juny 1769 feyerlich aufgesetzt und ist also was in der wolthätigen Regierung König Friderich des Fünften hofnungsvol angefangen war, in der nicht weniger milden Regierung König Kristian des Siebenden glücklich volendet worden unter dem Patronat des ersten Königlichen Staats-Ministers Grafen J. H. E. VON BERNSTORFF, und unter Besorgung der damahls JOSIAS LORCK Prediger an dieser Kirche, und nebst Ihm FRANTZ HINRICH KREUTZFELDT und HANS HINRICH HANSEN, Curatores, und THOMAS JENSEN, Vorsteher derselben. Die Zeichnung und Aufsicht bei dem Bau dieser Thurmspitze war die Arbeit des Königlichen

Hof-Baumeisters GEORG DAVID ANTHON. Der mächtige Schutz Gottes bewahre und erhalte bis auf eine späte Nachkommenschaft das, was seine milde Hand gegeben hat. Aar 1770 blev Taarnet gandske færdig og Kirkens Klokker ophængte. Hvorpaa der første Gang blev ringet med de nye Klokker til Guds-Tienestens Holdelse paa Første Advents-Søndag, da Kirkens Slag-Uhr kom til at slaae første Gang samme Dag og efter Prædiken blev siunget: Te Deum &c. Taarnets Muure tilligemed Kirkens Muure ere uden til beklædte med Qvadersteen.

Sogne-Præsten har en stor og smuk Residenz og 400 Rdr. aarlig Salarium af Kirken. Klokkeren samt Cantoren har i alt (Huusleje-penge iberegnet) 80 Rdr. Gage hver i sær. Graveren har frit Huus og aarligen 30 Rdr. Organisten har ingen Bolig og faaar af Kirken 80 Rdr. aarligen. Legata og Stiftelser findes ikke heller ved Kirken.

Under heele Kirkens Bygning gaaer en høy, hvælvet BEGRAVELSES-KIÆLDER som et LIIG-CAPELL, hvilket har sin Indgang og sine Luft-Huller uden fra. Man seer her det smukke SUHMISKE MONUMENT, forfærdiget af Professor WEIDENHAUPT af Marmor. Dette Monument bestaaer af tre Marmor-Kister, nemlig een til Hr. Kammer-Herren selv PEDER FRIDERICH SUHM, een til hands salige Søn ULRICH FRIDERICH SUHM og een til Frue Kammer-Herr-Inden CATHARINA SUHM, fød Angel. Dette Monument er saaledes componeret og tilsammen sat, at alle tre Kister udgjør en Massa, som indvendig er separeret ved to Vægge eller Steen, der udgjør tre Rum eller Pladser. Med Hovederne staaer alle tre Kister op til Muren af Capellet, saa at den forreste Facade af Kisterne ere Fodstykkerne. Neden under er rundt om en Socle eller Forhøyning af Norsk Marmor, hvorpaa de tre Kister staaer. Sønnens Kiste staaer i Midten og noget høyere end de andre to og er af hvid Italiensk Marmor, for og oven til er den orneret med en Frontespice, hvorudi Forsynets Øye med Straaler omgiven. I Midten en Inscriptions-Tavle, hvor oven paa ligger en sammenbundet Laurbær- og Palme-Green over Kors og neden i Fod-Gesimset et antique

Ornament af sammenslyngede Blomster-Klokker. Til hver Side af denne hvide Kiste staaer en af sort Brabansk Marmor udarbejdet Kiste. Den ene til Faderen og den anden til Moderen. Disse sorte Kister ere paa Siderne og for Enderne orneret med Ganelurer eller fordybte Rifler. Under Laagene og oven om disse sorte Kister ere indlagte Festons af hvid Italiensk Marmor, samt paa de lange Sider af samme ere tvende Lessener, som ere ligeledes indlagte med Klokker eller Blader af hvid Italiensk Marmor. Saa og i Midten paa hver af disse sorte Kister to runde Brikker eller Medaillons af hvid Italiensk Marmor til Inscriptioner. Over Hovederne af disse tre Kister og op til Muren er opreyst et Epitaphium af Norsk Marmor. I Midten af samme er af hvid Italiensk Marmor indlagte tre Portraits en Medaillons, saasom Faderens, Moderens og Sønnens. Disse tre Medaillons ere omslyngede med en Guirlande eller Feston af Laurbær-Blade. Paa begge Sider er dette Epitaphium forkryppet eller afsat, og staaer fladere ind paa Muren. Og paa dette Partie hænger paa hver Side en Trophee af en sammenbundet Fakkell og Palme-Green, udarbejdet af Norsk Marmor. Dette Epitaphium er oven til omgivet med en fremstaaende Platte. Der oven paa staaer i Midten over Portraiterne en knælende Figur af hvid Italiensk Marmor, den forestiller Rygtet, i temmelig ophævet bas Relief af Grunden udarbejdet. Ved hver Side af samme over Forkrypningen staaer et Røgelse-Kar af Italiensk Marmor. Inscriptionerne paa det SUHMSKE Monument i Kapellet ere følgende: H. S. E. PETRUS FRIDERICUS SUHM Natus D. XVIII. Oct. Hafniæ MDCCXXVIII. Mort. D.....MDCC.....
 H. S. E. ULRIGUS FRIDERICUS SUHM. Natus. D. XXI. Novbr. Nidrosiæ. MDCCLXI. Mortuus. D. III. Januarii. Hafniæ. MDCCLXXVIII. Parentum. Olim. Deliciæ. Nunc. Desiderium. H. S. E. CATHARINA ANGEL. Uxor. P. F. SUHMII. Nata. D. XVI. May. Nidrosiæ. MDCCXXXII. Mortua. D. XI. Julii. MDCCLXXXVIII.

Udi disse Begravelsers Capell sees dernæst ogsaa den KROGISKE

FAMILIES Begravelse, hvori er nedsat en dobbelt Marmor-Liigkiste. Ved Siden af Nedgangen til Begravelsen er indmuret en blaa Marmor-Tavle med indhugne forgyldte Bogstaver og følgende Danske Inscription: Her bevares i Uforkrænkeligt Haab det forkrænkelige Legeme af Den her i Livet, men nu Salige Frue, Høyædle og Velbaarne Frue Cammer-Herr-Inde ANNA SOPHIA KROG, fød den 1. July 1738 af Salig Hr. General-Krigs-Commissarie Steffen Hansen. Hun blev gift den 6. Juny 1763 med Høyædle og Velbaarne Hr. HANS GEORG KROG, Kongel. Majests. Cammer-Herre og Commandeur i Søe-Etaten, som er fød den 7. Octobr. 1720 og død den Hvilket Ægteskab blev med tre Døttre velsignet, hvoraf Een Eneste i Live værende Datter, Frøken DOROTHEA SOPHIA KROG, fød den 20. May 1767, med sin kiære Herr Fader begræder en saa dyrebare Moders Død den 28. Febr. 1782, og Hvilke Begge haabe her i Graven at nedlægge Deres jordiske Levninger og at samles med Hende i Ævigheden.

Hvor Salig Alle De, som i Gud ere Døde
 I Troe og fast Tillid om Synds Forladelse;
 De med Frimodighed paa Dommens Dag kand møde
 Ved glad Opstandelse Guds Ansigt da at see.
 Hver følge denne Slægt i Gudsfrygt og i Dyder,
 Som Disse Samtlige i Verden levet har;
 Saa kand De vente det, som Disse nyder,
 At Gud til Naade Dem og hidset vist antar.

Neden under denne Inscription er udhugget Kammer-Herre Krogs og hans afdøde Frues Vaabener.

Da de Tydske Borgere paa Christianshavn fik Tilladelse at have en Tydsk Prædikant, dog paa deres egen Bekostning - hvilket sees af det Kongelige Rescript til den Siællandske Erkebiskop, Doct. Hans Svane af 7de July Aar 1660 - saa holdt den Tydske Meenighed paa Christianshavn deres Guds-Tieneste, som forhen meldt er, i Vor Frelseres Kirke fra Klokken tolv til to om Søn- og Hellige-Dage,

hvilket vedvarede saaledes i 99 Aar indtil Aar 1759, da den Tydske Meenighed begyndte sin Gudstieneste i deres egen nye opbygte Friderichs-Kirke, hvor Gudstienesten begyndes nu altid præcise Klokken 10. Med Præsterne ved den Tydske Meenighed paa Christianshavn ere fra Tid til anden adskillige Forandringer gaaet for sig; thi i forrige Aarhundred har til en Tid de Danske Præster ved Vor Frelseres Kirke tillige prædiket Tydsk. Til andre Tider vare der Tydske Capelianer. Iblant disse sidste vare:

1. Hr. **MATHIAS WIENECKE** fra Aar 1641 til Aar 1654.
2. Hr. **E. BYSSING** fra Aar 1654 til Aar 1659; han prædikede baade Tydsk og Dansk.
3. Hr. **MATHIAS HILLEBRAND**, kalden den 5. Decembr. 1660.
4. Hr. **PETER MÜLLER** var først Legations-Præst i Engelland hos Hs. høye Excell. Græve Guldenlöwe. Derefter den 5. Decbr. 1670 kalden til Tydsk Præst ved Christianshavns Kirke og tillige til Dansk Præst ved den nye Hollænder-Bye paa Amager. Aar 1682 blev han Sogne-Præst ved St. Mikels Kirke i Slagelse.
5. Mag. **SEVERIN ANDREAS ARCHTANDER**, kalden Aar 1682 til Tydsk Præst paa Christianshavn og Præst til Nye Amager.
6. Hr. **OLAUS ADLER**, kalden i April 1688.
Siden blev den Tydske Gudstieneste forrettet ved de Tydske Garnisons-Præster, indtil Meenigheden fik igien sin egen Præst Aar 1738, nemlig:
7. Hr. **W. L. ESMARCK** fra Aar 1738 til 1741.
8. Hr. **OLTMAN GERHARD WIENCKEN** fra Aar 1741 til Aar 1745, da han blev Sogne-Præst i Staden Oldenborg.
9. Hr. **JOSIAS LORCK**, fød i Flensborg Aar 1721, blev Tydsk Capellan Aar 1745 og prædikede for den Tydske Meenighed i Vor Frelseres Danske Kirke paa forhen ommældte Klokkeslæt indtil Aar 1759, da han blev den første Sogne-Præst ved den nye opbygte Tydske Frideriks-Kirke og ved Kirkens høytidelige Indvielse af Biskop Ludvig Harboe installeret Dom. 1. Adventus 1759. Han døde den 6. February Aar 1785.
10. Professor **JACOB GEORG CHRISTIAN ADLER** blev kalden den 20. April 1785 til Sogne-Præst ved den Tydske Frideriks Kirke, blev ordineret den 20. April og gjorde sin Indtrædelses-Prædiken her i Kirken Christi Himmelfarts Dag eller den 5. May 1785.

§. 5.

QVÆSTHUSET, som er Søe-Etatens Hospital, er nu beliggende paa Christianshavn i Overgaden over Vandet udi forrige Opfostrings-Huusets Bygning. Tilforn var Qvæsthuset beliggende for Enden af Qvæsthuusgaden og St. Annæ Gaden. (See Anden Bogs X. Kapitel §. 14 pag 323)

I Henseende til Qvæsthusets første Stiftelse i de ældre Tider er følgende at anføre: Før Aaret 1628 i Kong Christian den Fierdes Tid vare de faste Aars-Tienere og Haandværks-Folk ikke over 300 Mand. Paa den Tid var der et Sygehuus paa Bremerholm, hvor det paa Holmens Arbeide qvæstede Folk blev indlagt og cureret. De andre Qvæstede og Syge fra Kongens Flaade i Orlogstider (eftersom de fleste af dem vare anskaffede fra Stæderne i Provinzerne) bleve indlagte i Borgernes Huse til Forflægning i Sygdommens Tid, hvilket sees af Kong Christian den Femtes Fundatz for Qvæsthuset §. 2 af 29. Decembr. 1674. Men da de Fastes Antal ved Holmen blev formeret, var dette Sygehuus for lidet, i sær da mange syge og i Søslinge qvæstede Matroser kom i Land fra Kongens Orlogsskibe i de Aar

1657, 1658 og 1659, saa at de ikke kunde længere rummes i forommældte Sygehuus inde paa Bremerholm, men vare Stadens Indbyggere til stor Tyng. Saa befalede Kong Friderik den Tredie den 16. Augusty 1658, at der paa Bremerholm skulle bygges og indrættes et større SYGE- og QVÆST-HUUS for de i Kongelig Tieneste qvæstede og lemlæstede Matroser og Soldatere, saa at Søe- og Land-Etatens qvæstede bleve lagde iblant hverandre i det nye indrættede Qvæsthuus. En Fundatz paa dette Qvæsthuus blev udstædt den 17. Novemb. 1658. Dette allerførste Qvæsthuus blev ved Kongens, Ministrenes og andre Particulære Donationer i nys ommældte Aar bygt paa Bremerholm af Landbygmester Albrecht Mathiesen under Vice-Admiral Jørgen Biørnsens Opsyn. Og blev dette Qvæsthuus høytideligen indviet ved Hr. Henrich Madsen Walensbech, som var Capellan ved Holmens

Kirke og tillige Præst ved Qvæsthuset. Thi den nederste Capellan ved Holmens Kirke blev da anbefalet at forrette Gudstienesten i Qvæsthuset paa Bremerholm. Denne Danske Indvielses-Tale af H. M. WALENSBECK er trykt in 4. Aar 1660 under denne Titel: *Delineata Strenæ Regiæ Ptochotrophæi Holmensis Topographia*. Men eftersom dette første Qvæsthuus paa Bremerholm formedelst Krigen ei opnaaede den forønskede Fremgang, saa gav Kong Christian den Femte en anseelig Summa til et andet Qvæsthuuses Opbygning saa og en Fundatz til Qvæsthusets bædre Fremgang af 29. Decembr. 1674. Men saasom de indfaldende urolige Krigs-Tider i Aarene 1675, 76, 77, 78 og 1679 hindrede det nye Qvæsthuuses intenderede Fremgang, saa blev dog i den Tid den Bygning, GULDHUSET kaldet, beliggende ved Nyeboer, indrættet i Aaret 1674 til et Qvæsthuus og blev dertil brugt indtil Aar 1685. Fra bemælte Foundations Tid skulle Skibs-Præsterne, saalænge nogen af dem var tilstæde, skiftes efter Holmens Kirkes Provstes Anordning til at prædikke i Qvæsthuset og daglig at holde Bøn der. Men i Skibspræsternes Fraværelse skulle Capellanerne ved Holmens Kirke det gjøre efter Fundatzens ottende Paragraph.

I dette Tids-Mellemrum blev Aar 1682 Admiral JENS RODSTEENS GAARD ved Stranden imod Toldboden kiøbt og opbyggt gandske nyt ved Raadmand HANS STAMPE til et ordentlig Qvæsthuus; hvorpaa Kong Christian V udgav en Fundatz af 13. July 1682 for dette nye opbygte Qvæsthuus. Bygningen kostede med alle sine Indretninger næsten tyve Tusinde Rdr. og blev færdig Aar 1685. Denne store grundmurede Bygning, tre Etager høy, blev ziret midt paa over Indgangs-Døren med den latinske Inscription, som forhen er anført i den anden Bogs X. Kapitel §.14 pag. 323 f, saa og med Kong Christiani Quinti Navn en Chiffre. Aar 1685 bleve de syge og qvæstede indflyttede i dette nye Qvæsthuus. Qvæsthuset nyder sin Deel af alle Bøder og Confiscationer, har en Kirkeblok i alle Stadens Kirker, saa og i Slotskirken, nyder een pro Cento Afkortning af Gage for alle ved

Søe-Etaten. Denne milde Stiftelse havde hidindtil været et fælles Qvæsthuus for Land- og Søe-Etatens Qvæstede. Men Aar 1690 den 17de January kom Kongelig Ordre om Land- og Søe-Etatens Qvæsthusets Separation og atter Aar 1697 den 19. May. Udi Kong Christian den Siettes Tid er Børsen og alle dens Boders Leje overdraget til Qvæsthuset, hvilken Leje udgjør aarlig næsten 2400 Rdr. Kiælderne under Qvæsthuset bleve bortlejede til Pak-Kiældere for 200 Rdr. aarlig Afgift. Aar 1753 den 1. Juny er Assistentz-Husets Privilegium overdragen til Qvæsthuset.

Da Opfostrings-Huusets Stiftelse (som var paa Christianshavn Aar 1753 andlagt og med en grundmuret stor Bygning af nye opbyggt) blev forflyttet ud til Store Kongens-Gade i Kiøbenhavn og andlagt i det forrige Christians-Plejehuus Bygning, saa blev Qvæsthuset forflyttet fra sit ommældte gamle Stæd, hvor det havde været i 91 Aar og derimod først i Aaret 1777 andlagt paa Christianshavn i forrige Opfostrings-Huusets Gaard.

Nu værende QVÆSTHUUS paa Christianshavn bestaaer pro Tempore af en Hoved-Længde, en Bagbygning og en meget stor Sidebygning. Qvæsthuset er destineret at imodtage alle for Betlerie opbragte Almisse-Lemmer af Søe-Etaten, saa og for dem af Søe-Etatens Almisse-Lemmer, som maatte blive syge, alle syge enroullerede og alle syge af de fire Divisioner Matroser og af Haandværksstokken. Qvæsthuset er altsaa Søe-Etatens Hospital og bestandige Sygehuus for Orlogs-Flaadens Matroser, hvilke her blive plejede paa samme Maade som de syge af den borgerlige Stand udi Friderichs-Hospital. Her ere ogsaa ordentlige Sygestuer for Søe-Etatens Fattige. Dernæst er ogsaa Qvæsthuset et Arbeids-Huus for friske Betlere af Søe-Etaten, hvis Antal er omtrent 200, deres Arbeide er at pløse eller at plukke Tougværk til at digte Skibe med. Deres Børn holdes daglig til Skole, som her i Huset holdes. Een Dag ugentlig uddeles Almisse til Søe-Etatens Fattige af Inspecteuren. Udi Qvæsthuset er indrættet en Kirke, hvor

der holdes hver Søn- og Hellig-Dag Gudstieneste af Qvæsthusets egen Præst, som om Formiddagen Kl. 9 holder Prædiken, men om Eftermiddagen Catechization. I Qvæsthuus-Kirken paa dette Stæd begyndte Gudstienesten første Gang Første Søndag efter Hellig-Tre-Kongers-Dag eller den 12. January Aar 1777. Qvæsthusets Betientere ere en Over-Inspecteur eller Bogholder, en Under-Inspecteur, en Material-Forvalter, som tillige er Spisemester, en Præst, en Degn, som tillige er Skoleholder, en Sykone, de fornødne Opvartersker, et Bud og en Portner.

Vel blev det Aar 1696 den 9. April bevilget at antages en Præst ved Qvæsthuset med 50 Rdlr.s Løn, hvilket og baade den 9. Decembr. samme Aar samt den 1. July 1700 blev igientaget. Men der findes dog ikke nogen anden Præst end Holmens Kirkes tvende Capellaner at have forsynet Qvæsthusets Kirke skifteviis med Prædiken om Søndagen og Ministerialia. Men Aar 1736 fik Qvæsthuset sin egen Præst for sig selv. Siden den Tid have følgende været Qvæsthuus-Præster:

1. Hr. **EHRENFRIED SCHWEDER**, først personel Capellan i Norge, blev den 21. Septembr. 1736 kalden til at være Præst ved Qvæsthuset og var saaledes den allerførste; han boede i visse for ham indrættede Værelser paa Qvæsthuset, døde i samme Embede Aar 1743.
2. Mag. **JØRGEN CARSTENS BLOCK**, fød i Odense Aar 1717, hvor hands Fader Mag. Carsten Block var Stiftsprovst. Aar 1742 blev han Skoleholder ved Garnisons-Kirken. Aar 1743 blev han Præst ved Qvæsthuset og tillige fjerde Præst ved Holmens Kirke. Aar 1752 blev han (efterat han i eet Aars Tid havde forrættet Prædikke-Embedet i Hof-Prædikanten Hr. Bangs Svaghed) kalden til at være Dansk Slots-Præst ved Christiansborgs Slot. Aar 1764 blev han Biskop i Riber Stift.
3. Hr. **MOURITZ HANSEN**, fød i Kiøbenhavn, var først Skoleholder ved Holmens Kirkes Fattiges Skole in Martio 1746; men Aar 1752 den 27. Octobr. blev han Qvæsthuus-Præst og fjerde Præst ved Holmens Kirke. Aar 1754 den 25. January blev han Nederst Capellan ved Holmens Kirke. Aar 1763 den 26. Augusty blev han Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke, hvor han døde Aar 1777.
4. Hr. **STEPHEN LORENZEN**, var først Catechet ved Holmens Kirke, blev Aar 1754 Qvæsthuus-Præst og fjerde Præst ved Holmens Kirke. Men formedelst

usømmelig og forargelig Levnet blev han removeeret fra Embedet i December Aar 1760.

5. Hr. **JOHANNES SCHYNNEMANN**, var først Catechet ved Holmens Kirke, blev i January 1760 Qvæsthuus-Præst og fjerde Præst ved Holmens Kirke. Foruden sin Løn, ham er tillagt som Qvæsthuus-Præst, nyder han ogsaa for sin Leve-Tid aarlig 150 Rdr. af Qvæsthuus-Cassen som et Æquivalent for Skibs-Kirkegaard, hvortil han i sit Kalds-Brev havde fuldkommen Adkomst og tilfaldt ham gandske og aldeles som den, der var ældre i Embedet ved Kirken end nogen af Capelianerne. Derimod blev indført i Capellanernes ved Holmens Kirke Hr. Tybrings og Hr. Abildgaards Kalds-Brev, at enhver af dem skulle nyde en halv Deel af Skibs-Kirkegaard. (See tillige forhen IX Kap. pag. 203).

§.6.

BØRNEHUSET eller **TUGTHUSET** er en vitløftig grundmuret Bygning, 3 Etager høy, hvis Hoved-Facade vender ud til Christianshavns Torv og er [94] Alen lang, opført gandske nye Aar 1739 med en Kirke midt paa Hoved-Facaden, der haver paa Taget et lidet Spiir. Over Kirke-Dørens Portal ud til Torvet staaer denne latinske Inscription: Anno MDCCXXXIX. Auspiciantibus, post D. O. M., CHRISTIANO VI & SOPHIA MAGDALENA, Ne Malis Parcendo, Noceatur Bonis, Ergastulum Hocce Vetustate Collapsum & Angustia Laborans, Indubio Mansuri Operis Augurio, Funditus Extrui Jussit Curatorium Officium Misericordia æque æ Justitia id Exigente. Archit. PHILIP DE LANGE.

I Henseende til de ældre Tider er følgende Efterretning at agte: Aar 1607 er den første Indretning med et TUGT- og BØRNE-Huus gjort ved Hellig Geistes Kirkes Hospital (See WOLFS Encomion Daniae pag. 371 og 373). Dette Huus blev andlagt dels for fader- og moderløse Børn, dels og for uartige Qvindfolk og Børn, saaledes at de første Slags skulle der undervises, og de sidste Slags skulle holdes til at arbejde. I Kanzelliets Registrant-Protokol No. 17 pag. 201 findes Kong Christian den Fierdes Instrux af 29 Artikler for Børne- og Tugthuset, som da var ved Klosterstrædet, hvilket, omendskiønt det var allene et

Huus, har det dog haft en dobbelt Indretning; thi hver Søndag skulle der prædikes til syv slæt i Børnehuset og nie slæt i Tugthuset. Directeuren var Rentemester CHRISTOPHER URNE. I samme Protocol No. 17 pag. 109 staaer, at Kong Christian IV gav Peder Jørgensen Brev at være Skomager i Tugthuset ved Klosterstræde, da Læderet skulle ham leveres, og han skulle nyde fire Skilling for hver Par Skoe til Arbeidsløn. Doctor OTTO SPERLING skulle efter Kongens Benaading dateret 27. Marty 1638 være Medicus i Børnehuset og nyde 1000 Rdr. aarlig til Medicamenter (See Kanzelliets Registr. Protocoll No. 20 pag. 7). Kong Christian den Fierdes Befaling af 10. April 1631 viser, at een af Kiøbenhavns Magistrat og fire Borgere skulle udvælges og være Forstandere over de Fattiges Midler. Da Antallet af Lemmerne voxte, kiøbte Kong Christian IV (den for sin begangne Crimen læsæ Majestatis ulykkelige) KAY LYKKES Gaard, som tilhørte den adelige Familie af Lykke, beliggende paa Christianshavn, og lod samme Gaard med Bag- og Side-Huuse udvide for at naae desto meere Rum og Beqvemmelighed og lod den indrætte til et Tugthuus. Kong Friderich III gav et nyt Stiftelses-Brev til dette Huus den 18. Marty 1662, at de fattige Skolebørn skulle derudi have fornøden Underholdning, og at der skulle drives et Spinderie samt tienlige Manufacturer. Og da dette Huses tilhørende anseelige Midler og Capitaler vare i de foregaaende store Krige optagne og brugte af Kronen, saa bleve alle Præstegaarde i Danmark efter Erkebiskoppens, Dr. Hans Svanes Forslag solgte og overladte Præsterne til Eyendom, saa at enhver Præst for sin Præstegaard een for alle Gange skulle give 100 Rdr., og at samme Penge skulle beregnes Børnehuset til Indtægt, paa det at Directeurerne for de Fattiges Væsen, som Børnehuus-Anstalt var overgivet til, kunde gjøre sig betalte til denne Stiftelses Underholdning for de af Kronen laante Penge, som med Renter beløb sig til 50 Tusinde Rdr. (See ZWERGS Siællandske Clerisie pag. 281). Fra den Tid af blev Tugthuset brugt til ryggesløse Mennesker og liderlige Qvindfolk, som

blive af Rættens dømte til at arbeide her. Deres Tal var da ikke over 200.

Men da Kong Christian VI befalede, at endog Gade-Tiggere skulle optages og der hensættes for at holdes til Arbeide, saa voxte Antallet i en Hast til 5 á 600 Personer. I Betragtning af Lemmernes store Tal, som udkrævede meere Rum, blev den gamle, brystfældige Bygning nedreven og nærværende nye Bygning ud imod Torvet (som ved en nyere Sidebygning indvendig i Gaarden udgjør en heel stor Qvadrat, der indeholder baade alle de til Tugthuus-Anstalterne henhørende Bygninger, samt forhen ommældte Kirke) opbyggt Aar 1739. Lemmerne i dette Tugthuus ere deels saadanne, som for grove Forbrydelser ere dømte til at være her enten paa Livs-Tid eller i visse Aar, dels saadanne, som for Betleries Skyld ere opbragte paa Stadens Gader af Fattiges Fogeder. Tilforn have alle Lemmerne arbeidet hos og iblant hverandre. Men nu ere de uærlige Delinqventer eller de, som paa deres hele Livs-Tiid ere dømte til dette Fængsel, hensatte i den gamle Bygning, men de saa kaldte ærlige Fanger, det er de, som enten ere optagne formedelst Tyverie, eller som paa en vis Tid blive indsatte for en vis Forseelses Skyld, faaer Plads i den nye Bygning. Antallet paa Lemmerne ere ulige, dog sædvanlig over 300, mestendels Tyve og liderlige Qvindfolk. Deres daglige Gierning er at karte Uld, spinde og balbine, da Ulden siden sendes til Guldhuseets Fabrik, for der at væves i Klæde eller Bay, som forbruges til Armeens Mondering. I de til Farve-Rasperier andlagte hvælvede Kiældere maa de vildeste og uregiærlige Mandfolk tæmmes ved at raspe Farve-Træ. Til Opsigt over Indretningerne og Arbeidet er en Casserer eller Inspecteur og tvende Fabrikmestere. Børnehuset har sin egen Præst, som har sine frie Værelser i Stiftelsen og sin visse Løn. Alle Husets Betientere have ogsaa frie Værelser i Huset. For Børnene holdes en Skole af en Skolemester, som tillige er Degn ved Kirken. Ligeledes er indrettet en Sygestue for Arrestanterne og de paa Gaderne fundne Syge.

Aar 1760 den 15. April opkom Ildebrand i Tugthuset, hvorved en stor Deel af Bygningen blev lagt i Aske, og en stor Deel Maroccansk Uld blev fordærvet. Denne Stiftelse staaer under Directionen for den Kongelige Klæde-Fabrik.

§. 7.

DEN KONGELIGE DOCQUE, hvori Orlogs-Skibene repareres, beliggende paa Christianshavn lige over for Gammelholm, er andlagt i Kong Christian den Siettes Tid og er fuldført Aar 1739. Denne kostbare Indretning har kostet overmaade store Penge-Summer at bringe i fuldkommen Stand. Docquens Bygmester var Commandeur-Capitain J. H. DUHMREICHER.

Paa det Stæd, hvor nu Docquen er, var i forrige Tider en liden Kiølhaling-Plads for Fahrtøyer af maadelig Størrelse, eftersom Vandet i samme Grav var i det højeste kun paa 10 á 11 Fod. Denne Grav blev efter mange anstillede Undersøgninger iblant alle i Forslag bragte Stæder eragtet at være nyttigst og beqvemest til en Docques Indrætning, hvorfore denne Grav in Medio Octobris Aar 1734 blev nøyere undersøgt, og til den Ende blev en Dæmning slagen for Søen for at kunde faae Vandet udpumpet og Grunden tilforladelig examineret. Eftersom Grunden da ved nøyeste Undersøgning fantest efter al Ønske at være beqvem til det forehavende store Værk af en Docques Andlæggelse, saa kiøbte Kongen hele Pladsen med tilhørende Huuse og Grunde af Ejeren, hvorpaa Docquens Indretning under Direction af General-Lieutenant Græve af DANNESCHOLD- SAMSØE med største Iver og alvorlig Flid blev foretagen. Af den Modelle, som til Docquen er forfærdiget, seer man den uendelige Mængde af Tømmer, som dertil blev anvendt, og den inventerede konstige og fornuftige Forbinding af Tømmerværket, for at gjøre dette store Værk tilforladeligt og sikker imod Søens Magt og store Bølger. Thi denne Docque er med stor Besværlighed andlagt paa en flak, jordet Søgrund, hvor man ey allene

skulle arbeide under Vandgrundens Horizont, men endog skulle stride med Havets Bølger, saa og med underjordiske først usynlige, siden sig yttrende Kilder og med utallige andre Besværligheder, hvilke dog allesammen bleve til Kongens store Fornøjelse og Landets Glæde lykkeligen overvundne, og Docquen blev fuldbragt Aar 1739; samt til samme Tid bygt i Docquen en Fregat, som paa sine Stabel-Blokke stod med sin fulde behørig Takkelage paa Master og Stænger, saa og sine Canoner, til at gaee ud af Docquen ved dens Aabning.

Aar 1739 den 25. May blev Vandet første Gang indladt i Docquen, og Dagen derefter den 26. May blev Docquen og bemælte Fregat ved en Tale, holden af daværende Holmens Kirkes Provst og Sogne-Præst Consistorial-Raad MATHIAS HWIID, høytideligen indviet i Kong Christian den Siettes og det gandske Høykongelige Huuses Overværelse, hvorefter Docquens Sluser og Porte bleve aabnede i utallige Menneskers Paasyn; og den ommældte i Docquen færdig bygte og fuldkommen tiltaklede Fregat, FÆRØE kalden, gik ud af Docquen, hvorefter Orlogsskibet CHRISTIANUS SEXTUS paa 90 Canoner halede ind igien i Docquen for at faae den fornødne Reparation. Til en Erindring om denne Solennitet og Docquens Nytte blev slagen en smuk, stor Medaille. Paa hvis forreste Side eller Reversen sees Kong Christian den Siettes Brystbillede med Konge-Titel: Christianus VI D. Gr. Rex Daniæ. Norvegiæ. Vand. Goth. Paa den anden Side eller Aversen forestilles Prospecten af Docquen med denne Omskrift: Clastrum Navale ab Augustissimo Monarcha Christiano VI. Hafniæ Adornatum. Neden under i Afsnittet læses disse Ord: A. (apertum) D. XXVI May MDCCXXXIX.

Hensigten med Docquen og den store Nytte af dens Brug er, at alle brøstfældige Krigsskibe her kand repareres, uden at det er nødigt at kiølhale dem, som tilforn var brugeligt, da slig Kiølhaling skeedte med stor Besværing og Omkostning. I Henseende til Docquens Skabning og Størrelse seer man først Nedgangen, som bestaaer af mangfoldige

Trappe-Trin, af hvilke man gaaer ned paa Bunden af Docquen. Dernæst seer man alle Stabel-Blokkene staaende paa Bunden langs i Docquen. Paa disse Stabel-Blokke staaer eller hviler under Reparation i Docquen værende Orlogsskib, saa at man kand gaae tørskoet langs under Skibets Kiøl over alt. Paa Bunden i Docquen ere smaa Render, som føre Kildevand til Reservoierne, hvorpaa Vandet udpumpes. Dernæst seer man Sluserne og tvende Porte, som aabnes til Siderne og endelig en Stik-Sluse. See Aftegningen her paa i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXVIII og Tab. LXXIX. Naar et Orlogsskib, som i Docquen var repareret, blev udeladt af Docquen, maatte Søe-Vandet udpumpes i tre Dage ved Holmens Matroser, og hver Dag blev til Udpompningen brugt 500 Matroser, hvilke havde hver Dag meget stærk Møye og Slæb ved at pumpe Docquen læns fra Vand. Men Aar 1784 blev af Commandeur-Capitain og Fabrikmester GERNER forfærdiget en konstig Machine til Vandets Udpompning, hvilken Machine eller nye Pompeværk blev første Gang brugt den 21. Marty 1784. Machinens Hiul omvælttes ved tolv Par Heste, saa at nu ikke meere bruges Matroser til Docquens Udpompning.

Tæt ved Docquen seer man opført en meget konstig Machine eller Hestemølle for at holde altid Docquen læns og tør, paa det at Vandet af den i Grunden af Docquen under dens Indretning og Arbeide opsprungne Kilde ey skal være Docquen og de derudi arbejdende Haandværksfolk til Hinder, da Kildevandet ved Hestemøllen pumpes ud.

Ved den høyre Side af Docquen paa Pladsen seer man den Kongelige Pavillon eller en smuk grundmuret Bygning af to Etagers Høyde, flad oven paa og ziret med en Altan, hvor Kongen og det Kongelige Herskab opholdt sig for at være Tilskuere af alt, hvad i Docquen blev foretagen paa den Dag, da Docquen første Gang blev aabnet. Udi denne Pavillon seer man staaende baade en Model af Docquen og dens Sluser, saa og en Model af ovenmældte Hestemølle. Aftegning paa denne Pavillon sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXX.

§. 8.

BESKRIVELSE OVER DEN NYE POMPE-MACHINE I DOCQUEN. Den NYE POMPE-MACHINE i Docquen er opfundet af Hr. Commandeur og Fabrikmester HENRICH GERNER. Den blev opsat Aar 1784 i July Maaned for at kunde udpompe Vandet med Heste fra de Skibe, som indsættes i Docquen, hvilket Arbeide siden Docquens Bygning Aar 1739 var bleven forrettet ved Holmens Matroser. Docquens største Reservoir, hvori Machinen er opsat, og hvilket Stæd har bestemt dens Form, er 30 Fod langt og 16 Fod bredt. Til tvende Afdeelingen i samme henføres Machinens Indretning; den ene, hvori de bevægende Kræfter virke, og den anden, hvor Virkningen viser sig. Saaledes gaaer Hestene paa den øverste, hvis Dæk hviler paa tolv Tomer tykke Bielker, der ere givne en Stilling og indbyrdes Forbinding, passende til Machinens Indretning og den levende Last de bære. I den underste Afdeeling, hvor man seer det egentlige Værk, opløftes Vandet. Her omtrent i Midten bevæger sig Machinens Hoved-Axel, hvoraf den inderste Deel er Jern sex Tomer i Diameter, og hvis hele Tykkelse med det omsatte Træ er 18 Tomer i Fiirkant. Metalbøsningen, hvori Axelen bevæger sig, er nedlagt i en Bielke paa Dækket, hvilket bestaaer af Stykker, saaledes sammenføyede, at den kand udtrækkes, naar Bøsningen skulle være udslit, i hvilket Tilfælde Axelen ved en Mekanik kand opløftes. Over den Deel af Axelen, som rækker oven for Dækket i den øverste Afdeeling, griber en Spilkop 3 Fod 10 Tomer i Diameter, hvori 8 Bomme ved en Slags Kiler befæstede. Ved hver af disse Bomme, hvis Længde fra Axelens Middel-Linie til Midten af Svingelen er omtrent 14 Led, anspendes en Hest. Otte Fod fra benævnte Middel-Linie ere Bommene nedlagte i en otte Tommer tyk Ring, som i Underkanten har en Kiæve, med hvilken den griber over en opstaaende Kant paa Overfladen af 16 coniske Gnidings-Ruller, paa hvilken denne Ring altsaa er bevægelig. Disse Ruller, af Pokkenholt, bevæge sig med Metal-Bøsninger om afdrejede Jern-Axler, anbragte mod en

anden Ring, som ligger fast i 16 femten Tommer høye Støtter, hvilke tiene til at modstøtte for ligesaa mange Pæle hæftede paa Yderkanten af den bevægelige Ring. Ved saadan simpel Mekanik bevæge Hestene Hovedaxelen.

Paa samme Stæd, hvor Machinen er opsat, stod tilforn 13 Pomper, hvorved 250 Mand vare i Arbeide, medens andre 250 udhvilede. Disse 500 Mand gaves 3 Dage at pompe Docquen læns i. De anvendte dertil i det mindste halvanden, ofte to, kun sielden den tredie Dag; men den Dag var som oftest 16 Timer. Derimod haves nu Docquen læns ved Machinen i 19 á 21 Timer, ligesom det indsatte Skib er større eller mindre.

§. 9.

DET ASIATISKE COMPAGNIES HANDELS-HUUS OG SKIBBYGGER-VÆRFT, beliggende i Strandgaden. Denne smukke grundmurede Bygnings Hoved-Facade til Gaden er 21 Alen lang og 3 Etager høy. Det er opført af dette anseelige Compagnies egne Midler Aar 1738 og udvendig ziret med en rund Frontispice, paa hvilken sees Neptunus og Mercurius siddende, havende Jordkloden, bestraalet af Solen, midt imellem sig. Paa denne Hovedbygning læses udhuggen følgende latinske Inscription: Quam Anno MDCXVIII Orsus Est Divus CHRISTIANUS QUARTUS, Quamque Anno MDCCXXXI Egregie Auxit Et Ampliavit Devotus Deo & Populo CHRISTIANUS SEXTUS, Mercaturæ Asiaticæ Societas Splendidiores Hasce Ædes Indorum Sinensiumque Mercimoniis Dividendis Destinatas Anno Christi MDCCXXXVIII. Conditæ Urbis CDLXXXVII[!]. Regiminis Christianissimi VIII. Æternaturo Sistit Lapide. Denne Bygning er indvendig indrættet til nogle Betienteres Værelser og Compagniets Contoirer, saa og Compagniets Forsamlings-Sahle. Paa den nordre Side af dette Huus ud mod Havnen er dette Compagnies Skibbygger-Værft og Byggeplads, hvor Compagniets nye Skibe, som bruges til Skibsfahrten paa China, bygges og

løbe af Stabelen, da ved saadan et Skibs solenne Udløb fra sin Bankestok holdes en Tale af Sogne-Præsten ved Vor Frelseres Kirke. De fornødne Material-Huse ved Værftet fattes ikke heller. Compagniet har ogsaa her sin egen brede Havn, hvor deres Skibe kand ligge trygt og sikker i Bevaring, baade ved Skibenes Hiemkomst at udlosse deres indehavende rige Ladninger, saa og ved Skibenes Reparation og Equipering med indtagne Cargason til Bortseiling. Ved Siden af samme Havn, som kaldes Compagniets Grav, indhegnet med Bolværk, er paa Pladsen bygt Det Asiatiske Compagnies Pakhuus, hvilket er anseeligt stort, fire Etager høyt, bygt af lutter Kridtsteen fra Stevns-Klint. I dette Pakhuus oplægges de aarlige hiembragte Skibs-Ladninger af alle Slags Asiatiske, Chinesiske og Ostindiske samt Bengalske Vahre, hvilke alle ere sorterede hver for sig og ved Auctioner over hvert Skibs Ladning bortsælges. Fra China kommer alle Slags Theer, Porcellain, Sagogryn, China-Rod, Rhabarbar, Tutenage, Meubel-Damask, Silketøyer, Nanking, Rør, etc. Fra Indien, Tranqvebar og den Bengalske Kyst kommer Kattun, Zirtzer, Bomuldstøy, Tørklæder, Salpeter, Peber, Sago, Indigo, Schellak, Calliatur-Træ, Rør, etc. Det Asiatiske Compagnie eller octroyerede Handels-Sælskab er oprættet Aar 1732. Det dirigeres af visse udvalgte Directeurer. Dets Betientere ere: En Equipage-Mester, en Bogholder, en Casserer, en Pakhuusskriver, en Materialskriver, en Revisor. Udi 40 Aar gik Det Asiatiske Handels-Sælskab [s] Handel baade paa China og Indien, men siden Aar 1773 ikkuns til China.

§. 10.

VETERINAIR-SKOLEN eller **DYRS-LÆGESKOLEN** er en Kongelig Stiftelse andlagt Aar 1773 af Kong Christian VII tæt ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. I denne FÆE-HUUSHOLDNINGS- OG LÆGE-SKOLE begyndte Hr. Professor og Stads-Physicus ABILDGAARD den 12.

July 1773 sine offentlige Forelæsninger om Huusholdnings-Dyrs, i sær Hestes Beskaffenhed, Sygdomme og Cuur. Aar 1775 den 15. February bleve fire Officerer og fem Under-Officerer af Cavalleriet publice examinerede af Professor Abildgaard, som forestaaer Veterinair-Skolen, i de anatomiske, physiologiske og pathologiske Deele af Videnskaberne, i en stor Deel høye Ministres samt Generalitætets og Collegii Medici Nærværelse. Dernæst blive her unge Mennesker oplærte til at være Cuur-Smidde, af hvilke for nærværende Tid ere 18, hvilke dels underholdes af Cavallerie-Regimenterne, dels og af Land-Godsers Ejere. Endelig blive ogsaa her Heste beslagne eller skoede, saa og syge Heste antagne til Cuur, for hvilke daglig betales tolv Skilling, dog uden Fourage. Af slige syge Heste pleje her aarlig at indkomme 150 Stykker. Ingen Smid tør befatte sig med at beslaae Heste eller tage Heste under Cuur, som ei er examineret i denne Veterinair-Skole.

§. 11.

DET BORGERLIGE EXERGEER-HUUS OG SKYDEPLADS, beliggende ved den nordre Side af Vor Frelseres Kirke. Baade Bygningen og Pladsen er af Kong Friderich IV skænket til Borgerskabets Militair-Øvelser, og til en Ihukommelse derom er Kong Friderik den Fierdes Portrait ophængt i Stuen. Den af Kong Christian den Syvende under 29. January 1776 skænkede Indføds-Rætt gav Andledning til **DET BORGERLIGE MILITAIRE SKYDE-COMPAGNIES** Oprættelse Aar 1777. Borgerskabets Ober- og Under-Officerer forsamler sig her paa Borgerskabets Exerceer- og Skyde-Plads den første Torsdag i de sex Sommer-Maaneder for at øve sig i at skyde til Skiven paa frie Haand med Kugle af glat Gevær, da Ladningen skeer med Tempo efter Commando. Præmierne bestaaer i borgerlig Armatur, nemlig i Flinter, Kaarder og Patron-Tasker. Her ere 30 Præmier, fem til hver Skyde-Dag. Compagniets Convention og Reglement er confirmeret af Kongen

den 9. Octobr. 1776. Compagniets Chef er Stads-Hauptmand. Det har en Commandeur, to Dommere og fire Administratorer. Paa alle Præmierne staaer denne Devise: Til Ævig Erindring om Indføds-Rættten den 29. January 1776.

Forordning om INDFØDS-RÆTTTEN er dateret den 29. January Aar 1776. I Andledning deraf ere slagne følgende Medailler: En stor Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen sees Kong Christian den Syvendes Brystbillede med Overskrift: Christianus VII. Dei Gratia Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen eller den anden Side sidder Pallas med sit Spyd som Gudinde efter Romersk Maade paa et ophøyet Fodstykke. Paa samme, men lit lavere, staaer Danmark, Norge og Holsteen forestillede ved tre Børn med hinanden ved Hænderne for ved Gudinden, agtende paa hende, som giver det nærmeste Barn sin Haand. Oven over læses Pietas Augusta, det er, Kongens Kiærlighed til sit Folk. Neden under staaer: Den 29. January 1776. Den er gjort af ADZER. En anden Medaille, forestillende paa den ene Side eller Aversen Kongen i Romansk Dragt, som giver Haanden til et Fruentimmer, som knælende med allerunderdanigst Taknemlighed rækker sin Haand frem, som af Kongen hielpes til Opreisning. Ved Siderne staaer et Skiold med det Danske, Slesvigske og Holstenske Vaaben. Inscriptionen er: Tantus Amor Populi, det er: Saa stor en Kiærlighed til sit Folk. Paa den anden Side sees et Bord, hvorpaa ligger en aaben Bog, i hvilken staaer: Lex de Indigenis, det er, Loven om Indføds-Rætt. Neden under: Promulgata Die XXIX January MDCCLXXVI. Det er: Bekiendtgjort den 29. January 1776. Ligeledes er af Kiøbenhavns Magistrat og de 32 deputerede Borgere slagen en Medaille, som vejer 5 Lod i Sølv og 7 Lod i Guld, præget af Medailleuren D. I. ADZER. Paa Aversen sees Kongens Billede i Kronings-Dragt med Omskrift: Christianus VII. D.G. Regi Dan. & Norv. Duci Slesv. Hols. Og paa Reversen læses denne Inscription: Augusto Pio Patri Patriæ ob Iura Indigenatus Danis, Norvagis & Holsatis Sanct. Pragm. D. XV. Ianuarii MDCCLXXVI asserta, Hoc Sempitern. Gratit. & Devoti. Monum. consecrant Senatus Civesque Deput. Havnienses. Det er: Den Stormægtigste Fædernelandets Fromme Fader formedelst Indføds-Rættten, som ved en uforanderlig og ubrødelig Lov af 15. January 1776 er forsikkert de Danske, Norske og Holstener at nyde, helliges dette bestandige Mindesmærke paa Taknemlighed og Hengivenhed af Magistraten og de deputerede Borgere i Kiøbenhavn. Af Geistligheden er ogsaa ved samme Leilighed slagen en Medaille, hvorm er meldt forhen i den Første Tome pag. 13.

§. 12.

CHRISTIANSHAVNS TORV er en stor Plads, som bærer Navn af Torv, og er af Begyndelsen ved Stadens Andlæg af Kong Christian IV udseet og inddeelt dertil; men der er ikke nogen Tid holdet noget ret Axel-Torv derpaa. Børnehusets Hoved-Fagade, hvori Kirken er, vender ud til dette Torv.

§. 13.

BØRNEHUUS-CANALEN, gemeenlig i daglig Tale **BØRNEHUUS-GRAVEN** kalden, er en smuk breed Canal og blev graven strax ved Stadens Christianshavns Andlæggelse af Kong Christian IV og gaaer tværs igiennem fra Søe til Søe. Den er andlagt til største Beqvemmelighed for Kiøbmænd, som der nedsatte sig og byggede de første Huuse. Kongen lod al den Jord, som ved denne Canals Gravning blev opkastet, bruge til at opfylde den af Amager Land indtagne Grund, hvorpaa den nye Stad skulle bygges. Thi eftersom Grunden efter OLIGERI JACOBÆI Ord var meget siid og nedrig og af sumpige Moradser giennemskaaren, saa var det vanskeligt at bebygge samme Strækning, indtil Grunden var med stort Arbeide bleven opfyldt, og ved mangfoldige i Grunden nedrammede Biælker og Pæle giort saa forsvarlig stærk og fast, at Grunden kunde bære Bygningerne. Vandet i denne Canal er ey saa dybt, at store Fahrtøyer kand flyde herind. Derfor bruges den altid til store Pramme, hvilke med stor Magelighed lægge tæt op til Bulværket og udlosse deres indehavende Vahre i de adskillige anseelige Magaziner og store Pakhuse, som her sees opbygte ved denne Canal, som er noget over to Tusinde Alen lang. Over Børnehusets Canal gaaer to Broer, nemlig:

§. 14.

STEEN-BROEN eller **Børnehuus-Broen** er en meget stærk og forsvarlig breed Broe, bygt paa Pæle, og overalt broelagt ovenpaa, saa

at den ikke er gjort til at opvindes. Over denne Broe falder altid en stærk Passage af kjørende og gaaende.

§. 15.

DEN NYE BROE er ogsaa en breed Kiøre-Broe, andlagt og bygt af nye Aar 1786 ved en allernaadigst forundt Collect, indsamlet af alle Stadens Indvaanere, og har kostet 3000 Rdr. Paa dette Stæd var tilforn en smal Broe, kalden RØDE BROE eller SNORRE-BROE, ikkun for Fodgiængere bygt til stor Beqvemmelighed for dem, som boe paa denne Side af Canalen og havde længere til Kirken. Eftersom samme Broe var kun svag og bygt af Bræder paa Pæle med Rækværk ved begge Sider, saa var der sat ved hver Ende af Broen en Snorre eller et Tværtræ til at snorre om for den Gaaende for at forhindre Riden og Kiøren derover, hvorefter den fik Navn af Snorre-Broe. Men Røde Broe blev den ogsaa kalden, fordi den var anstrøgen med rød Farve. Da de mange og ypperlige Pakhuse Tid efter anden bleve opbygte ved begge Sider af Børnehuus-Canalen, saa holdt man det for at være høystnødvendigt for at befordre den almindelige Sikkerhed for Christianshavns Indvaanere og for de her værende store Pakhuses Skyld, samt for det udi dem befindende betydelige Oplags Skyld af Vahre i Tilfælde af Ildsvaade at ødelægge og nedbryde bemælte smalle Broe og i dens Stæd at andlægge og opbygge en bred Kiøre-Broe, hvor man med Heste og Vogne kunde komme frem fra og til disse Bygninger.

§. 16.

LAND-ETATENS LABORATORIUM er beliggende i Overgaden neden Vandet bag ved Frideriks Tydske Kirke og tilhører Land-Artilleriet. Her ere adskillige Bygninger, hvor Fyrværkerie og Brandsager præpareres. Derforuden er her en stor Bygning, som bruges til Krud- og Ammunitions-Karrer samt Rustvognes Forvaring. Derved er en to

Etage Vaanings-Bygning, som tilhører Søe-Etaten og hvori boer allene Søe-Artillerister. Denne Bygning bestaaer af to Længder og er inddeelt i 18 Huse. Søe-Tøymesteren boer der. Nogle Søe-Artillerister have ogsaa her deres frie Boliger samt en Deel af Archiefolket. Ved dette Laboratorium er et Skolehuus, hvori Bysseskytter-Drenge eller Artillerie-Drenge, 60 i Tallet, som nyde Kongens Kost og Klæder, faae frie Underviisning i deres Kristendom, Regning og Skrivning af en Skolemester; men siden Søefolket blev den 19. July 1755 formeeret med den fjerde Division og Archiefolket stukket under Divisions-Compagnierne, saa ere en Deel af de andre Søefolk, som boe paa Christianshavn, deres Børn anviiste til denne Skole. Bemælte Læse-Skole er andlagt samme Tid som Archiefolket har bekommet Laboratorii Bygning til Beboelse. I de allerførste Tider af denne Skoles Oprættelse har een af Under-Archeliemesterne altid været Skolemester tillige, men fra Aar 1717 har der altid været holdt en ordentlig beskikket Skoleholder, som har nydt en Under-Archeliemesters Kost og Gage. Men siden Aar 1760 nyder Skoleholderen Gage af Kongens Zahlkammer efter Reglement for Gage, Kost og Klæder aarlig 86 Rdl. 2 Mk., frie Værelser og aarligen 4 Rdl. til Kosten. Foruden denne Skole er her ogsaa en ARCHELIE-SKOLE, hvori Archiefolkets Børn allene oplæres i Archelie-Videnskab af en Under-Archeliemester.

§.17.

SØE-ETATENS LABORATORIUM for Søe-Artilleriet ligger paa Christianshavns Vold i en Bastion paa hiin Side af Amager-Port. Udi dette Laboratorium ere adskillige Bygninger, hvori alle Brandsager præpareres og i Stand sættes for Orlogs-Flaaden, Artilleriet vedkommende. Her er et Salpeter- og Svovel-Magazin, saa og en Vagt, som besættes af Søe-Artillerister. Aar 1771 den 27. Augusty opkom her Ildebrand, hvoraf 4 Artillerister døde paa Stedet, og tolv dødeligen saarede[s].

§. 18.

BIØRNSHOLM (saaledes kalden efter sin Stifter Agent og Grosserer ANDREAS BIØRN) er en stor af Søens flade Grund indtaget vitløftig Plads, med hvis Indpæling fra Søen og dens Opfyldelse blev allerførst begyndt af en Tømmerhandler og Grosserer, Agent ANDREAS BIØRN Aar 1735, da han af Kong Christian VI fik Tilladelse at bortføre og bruge al den Jord, som blev opkastet af Docquens Grav og Indrætning, til at opfylde de flakke eller med lidet Vand oversvømte Søe-Grunde tæt ved den østre Side af Christianshavn. Disse Grundes Strækning lod han med stor anvendt Bekostning inddæmme ved Nedpæling og Bolværk. Da den opkastede Jord fra Docquen ikke nær var tilstrækkelig nok til hele Strækningens Opfyldelse, lod han ved Stadens Renovations-Vogne i nogle faa Aar fortsætte den indpælede Pladses Opfyldning med saadan Iver og Nidkiærhed, at man med allerstørste Forundring saae efter en kort Tids Forløb her andlagt ikke allene en ypperlig Kiølhalings-Plads til beskadigede Skibes Kalfatring og Reparation, men man saae ogsaa af Agent Biørn andlagt et Skibsværft, hvor adskillige store Skibe af Vestindiefahrer bleve nye-bygte af ham og løbe af Stabelen. Pladsen blev ogsaa besat med en Deel Bygninger for Skibstømmermænd og Haandværksfolk at boe ved Skibsværftet. Pladsen blev derfor nu af alle og enhver kalden BIØRNS PLADS. Ved denne vinskabelige og virksomme Agent Biørns Omhyggelighed blev det ældgamle DANSKE COMPAGNIES BRODESKAB eller DET KONGELIGE KIØBENHAVNSKE SKYDE-SÆLSKAB fornyet og bragt i sin forrige Flor, da Fuglestangen stod i nogle Aar paa denne Plads opreist, og Sælskabets Samling med Skyde-Øvelser blev her holden i Skibsbygger-værftes Spanthuis-Sahl. (See Første Deel pag. 387).

Stadens aarligen tiltagende Handel og Skibsfahrt gav Andledning, at bemelte Biørnsplads blev i den følgende Tid endnu større udvidet ved at indtage flere af de flade Søegrunde med Indpæling til Opfyldelse, paa hvilke bleve ligeledes andlagte Kiølhalingspladser og

Skibsværfter, samt opbygte anseelige Pakhuse og Bygninger til Familiers Beboelse, i sær da DET ALMINDELIGE HANDELS-COMPAGNIE og dets Contoirer blev Aar 1755 oprettet. Al denne vitløftige fra Søen inddæmmede og opfyldte Biørns Holm eller Plads er nu af saa stor en Omfang og Strækning, at den naaer tæt op mod Christiansholm, hvorfra den skilles ved en mellemløbende Canal. Ligeledes er den ogsaa mod Christianshavns-Siden skildt ved en liden Canal, over hvilken er en Kiøre-Broe, som sammenføyer Biørnsholm med Strandgadens østre Ende. Alle disse Bygninger af Pakhuse og Vaaninger til Værfternes Betientere, Skibs-Tømmermænd, Ankersmidde, Kleinsmidde, Compass- og Sejlmagere, og andre Arbeidere give en smuk Anseelse af en liden Forstad.

Efter forommældte Agent Biørns Dødsfald blev denne Biørnsplads solgt til andre Eyere, saa at man nu seer her:

1. **DEN ISLANDSKE OG FINMARKSKE HANDELS-SELKABS** Plads og Værfter med sine Pakhuse, Bygninger og Tranbrænderie. Aar 1781 den 2. July er af Hs. Kongl. Majt. Kong Christian VII oprættet den Kongel. Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel, som tog sin Begyndelse den 1. January 1781. Kongen udløste Aar 1772 det forrige Almindelige Handels-Compagnie, og siden lod han den Grønlandske Handel paa den ene Side og den Islandske og Finmarkske Handel paa den anden Side forestaae ved to adskildte Directioner, samt til disse tvende sidste Handeler endnu føyede den Færøeske Handel, alt under Hs. Majts. Stats-Balance og Ober-Skatte-Directions Bestyrelse. Fra første May 1781 blev den Grønlandske Handel og Fiskefangst igien forenet med den Islandske og Finmarkske Handel, og af disse tre Handeler tilligemed den Færøeske stiftede og oprettede Kongen en samlet Handel under Navn af **DEN KONGELIGE GRØNLANDSKE, ISLANDSKE, FINMARKSKE OG FÆRØESKE HANDEL**. For disse forenede Handeler er en Direction og en Administration. Den Islandske og Finmarkske Handel ejede da 47 Skibe, og den Grønlandske Handel havde 19 Skibe, som vare bygte og indrættede dels til Hval- og Robbe-fangst, dels til Fart paa Colonierne i Grønland. De Grønlandske Colonier ere elleve, nemlig: 1) JULIANES HAAB, 2) FRIDERIKSHAAB, 3) GOTHAAB, 4) SUKKERTOPPEN, som nu er forflyttet til et bedre Stæd, 5) HOLSTENSBORG, 6) EGEDESMINDE, 7) CHRISTIANSHAAB, 8) JACOBHAVN, 9) RITTENBANK, men nu er

samme flyttet til Svarte-Vogel-Bay, 10) OMENAK og 11) UPERNAVIK, samt de tre Loger: 1) FISKERNÆSSET, 2) GODHAVN og 3) CLAUSHAVN. De til den grønlandske Fahrt brugelige Chalouper, Fadeværk og alle Haande Fle[t]h-Sorter til Hval- og Robbefangst, og Tranbrænderiet og Bødkeriet paa Christianshavn med tilhørende Grunde, Inventarier og Bygninger af Tranbakker og andet, ere paa forommældte Biørnsplass, hvor Det Almindelige Handels-Compagnies Plads var, som nu kaldes DEN ISLANDSKE OG FINMARKSKE HANDELS-SÆLSKABS PLADS. Den administrerende Direction for den Kongelige Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel sælger ved offentlig Auction to Gange om Aaret, nemlig hvert Halv-Aar sidst i Marty og sidst i September, alt sit Tran samt den Islandske Havkals- Sæl-Torske- og Andenave-Tran og siden faaes ikke Tran til Kiøbs. Auctionen holdes i HANDELENS FORSAMLINGS-HUUS, beliggende i Strandgaden No. [C 52?], da ved hver Auction udsælges af Grønlandsk Tran circa 1900 Tønder hvid Hval-Tran, brun dito 520 Tdr., Tre-Krone-Tran 612 Tdr., brun Sæltran 1123 Tdr., Finke dito 119 Tdr. Tilsammen 4074 Tdr. Al denne Tran udbrændes ved den Grønlandske Handel af det fra Fangsten og Colonierne hjembragte Spæk. Dernæst af Finmarks-Tran 328 Tdr. Fiske-Tran, 24Tdr. Hvaltran, 289 [Tdr.] Fodtran, 56 Tdr. Seytran. Foruden disse diverse Sorter Grønlandsk og Finmarks Tran udsælger ogsaa Den Kongelige Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel Hvalfiske-Barder af Maals og Undermaals. Ligeledes har Handelen at sælge Islandske og Finmarkske Vahre bestaaende af Platfisk, Klipfisk, Klipnakker, Titlinger, Rodskiær, Rundfisk, Graasey, Hyser, Tælle, Smør, Skind, Fuglefiær, Ederduun, Rensdyrs-Horn, Eenhjørnings-Horn, Hvalross-Tænder, raffineret Svovel, enkelt og dobbelt Baands Uldengods, Uld og Uldengarn, saltet Lamme-Kiød, saltet Torsk etc, hvilke Vahre ligge i Handelens Pakhuse. Al den Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel bliver nu allene ført paa Kongens Regning. Aar 1786 i September solgte denne Kongelige Handel ved Auction af GRØNLANDSK Tran 1800 Tønder hvid Hval-Tran, 1000 Tønder brun Tran, 1000 Tønder Sæl-Tran, 1000 Tønder Tre-Krone-Tran. Af ISLANDSK Tran blev samme Tid solgt 20 Tønder Havkalvs-Tran. Og af FINMARKS Tran 53 Tønder Sey-Tran og 50 Tønder Fod-Tran. Tilsammen 5046 Tønder Tran. Aar 1786 den 18. Augusty udgav Hs. Kongel. Majt. Kong Christian den Syvende Forordning om den Islandske Handels Frigivelse og tilsagde sex Handels-Pladser paa Island at have Kiøbstæds-Rætt og Friheder. Disse sex Islandske Kiøbstæder ere efter Anordningen af 17. Novembr. 1786 følgende, neml. 1) REIKIAVIK. 2) WESTMANNØE. 3) ESKEFIORD. 4) EYA eller ØEFIORD. 5) SKUTILS eller Isefiord, og 6) GRUNDAR eller GRØNNEFIORD. Disse 6 Kiøbstæderes

Borgeres Privilegier findes i samme Andordning anførte, saa ogsaa de under enhver Kiøbstæd henhørende Distrikter. I Aaret 1787 maatte enhver af Hs. Ms. Undersaattere, som betimelig mældte sig derom, beseile een eller anden Havn i Island; men fra 1788 Aars Begyndelse af ville Hs. Kongel. Majts ei lade føre nogen Handel paa Island for sin Kongelige Regning. Men al denne Handel fra den Tid at være aldeles friegiven, saavel for Islænderne selv, som for alle Hs. Mts. øvrige Undersaattere i Europa. Aar 1787 udgav Hs. K. Majt. den 5. Septembr. Forordning om den Finmarkske Handels Frigivelse, som tager sin Begyndelse den 1. Juny Aar 1789, hvorefter det tillades alle Hs. Ms. Undersaattere saa og Fremmede at besegle de nye andlagde tre Finmarkske Kiøbstæder og at handle paa samme, samt visse Kræmmer-Lejer i Finmarken. Til Handelens Beqvemmelighed og Udvidelse andlægges tre Kiøbstæder, de to paa Vardøe og Hammerfest i Finmarken, og den tredie Kiøbstæd i Tromsøens Fogderie, hvilke tre Kiøbstæder fik Kiøbstæds-Privilegier, samt visse anordnede Kræmmerlejer i Finmarken.

Til den Ende blev beskikket en Kongelig Islandsk Handels-Realisations-Commission, betreffende Realisationen af de Kongel. Islandske Handels-Skibe, som paa Forlangende meddeelte dem, som i Aaret 1788 agtede at beseile Island, hvad særdeles Efterretninger de maatte ønske sig om Handelen der i Landet, eller paa de enkelte Stæder, hvorhen deres Speculationer i sær maatte være stiledede, da bemelte Commission tilbød sig at gaae saavel Kiøberne af de forrige Islandske Handels-Skibe som og de øvrige Handlende, der i Aaret 1788 ville udrede Skibe til Island, til Haande med at give dem de vigtigste af de locale Efterretninger, som kunde tiene dem, saavel til at erholde den beste Afsætning paa deres til Island tilsendende Cargaisonere som til at lette dem Indhandlingen af Retourvahrenere. Den udi Reikevig i Island værende Uldentøys-Fabrik med sit Inventarium blev ogsaa i Marty Maaned 1788 efter Kongel. Resolution bortsolgt af den anordnede Realisations-Gommission for den Islandske Handels Effecter.

2. Agent **BODENHOFFS Plads** med tilhørende Bygninger, Pakhuse og Skibsværfter og andre Indretninger af Magaziner.

3. Kiøbmand **WILDERS Plads** med sine tilhørende Bygninger, Pakhuse, Skibsværfter og Kiølhalingsstæder.

Alle disse Pladser hver i sær ere store af Omfang og Strækning, og alle under Kong Christian den Siettes og Kong Friderik den Femtes Regjæring andlagde paa inddæmningede og opfyldte flade Søegrunde. Foruden disse anførte Skibsbyggerværfter og Kiølhalings-Pladser ere endnu ogsaa paa Christianshavn, men paa hiin Side Knippels-Broe:

1. **FABRICIUS'S og WEWERS** Skibsværfter og Kiøhalings-Plads.
2. **BROWNS** Skibsværft med sin Kiøhalings-Plads.
3. **von OSTENS** Skibsbyggerværft med tilhørende Bygninger og Indretninger, beliggende bag ved Friderichs Tydske Kirke.
4. Det **APPLEBYESKE** Skibsværft tilligemed den **APPLEBYESKE** Reeberbahne er beliggende i Overgaden over Vandet paa Kristianshavn No. 199. Dette smukke **SKIBBYGGER-VÆRFT** er forsynet med en Kiøhal-Grav og tilhørende Bygninger, samt en Dampe-Machine af Egetømmer og Planker, saa og Ankersmede med to Esser og to Krahner. **REBERBAHNEN** er 600 Alen lang, 10 Alen breed, grundmuret til alle Sider, inddelt i 141 Fag samt teilhængt, med et Tiære-Huus, teilhængt tilligemed en indmuret Kobber-Kiædel paa 10 á 12 Tønder. Al denne Appelbyeske Plads, hvorpaa Skibsværftet med Reeberbahnen og øvrige Bygninger ere andlagde, ligge strax ved Lange-Broe, paa Christianshavns-Siden.

§. 19.

AMAGER-PORT eller **CHRISTIANSHAVNS-PORT** er den fjerde af Stadens Porte. Den kaldes Amager-Port, fordi den vender ud til Amager og bruges allene af Amager-Lands Indbyggere, som næsten ene have deres Fahrt derigennem ind og ud daglig til og fra Staden. Denne Port er af Bygnings-Maaden den ringeste og mindst anseelige. Den er allerførst bygt af Kong Christian IV, da Kongen lod forsyne Christianshavn mod Amager-Siden med Volde og Graver. Efter Stadens Beleyring lod Kong Friderich III Aar 1667 samme Port tilligemed Volden reparere og forbedre. Den nu værende Amager-Ports Bygning er opført af Kong Friderich IV Aar 1724. Aftegningen paa samme Port sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. VIII. Bygningens Facade ud til Marken er 17 ½ Alen bred, 13 ½ Alen høy til Gesimsen og gaaer op i en Spits. Portalet er 6 ¼ Alen høy og 7 Alen bred. Oven over den sees Kong Friderich den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over og derunder Aarstallet 1724.

Paa Amager Ports Consumtions-Contoir eller Accise-Bod, som ligger uden for Stadens Ravelin og Amager Ports yderste Fald-Bom, ere følgende Vahre i eet Aar accisede til Indførsel igennem Porten i Staden, nemlig: Agerhøns 2 Par. Agurker

grønne 12 Tdr. Baandstager 3400 Stykker. Duer 326 Par. Flæsk 162 Sider. Frugt 25 Tdr. Giæs 970 Stykker. Grise 1824 Stkr. Gryn 5 Tdr. Havre 124 Tdr. Harer 123 Stkr. Huder 614 Stkr. Høe og Halm 790 Læs. Høns 298 Par. Fede Kalve 136 Stkr. Spæde Kalve 1076 Stkr. Kalveskind 5 Deger. Grøn Kaal 3286 Læs. Hvid og rød Kaal 8786 Skok. Kalkonske Høns 18 Par. Færsk Kiød 726 Lpd. Røget dito 134 Lpd. Kiør 287 Stkr. Kyllinger 314 Par. Lam 5124 Stkr. Lamskind 130 Deger. Løg 37 Tdr. Hvedemeel 5 Lpd. Rugmeel 15 Tdr. Melk 16574 Tdr. Rødder og Roer 9684 Tdr. Smør 842 Kopper, dito Tønder 40 Tdr. Svin 934 Stkr. Æg 286 Snese. Ænder 246 Par.

Kilde:

Nicolai Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse, Bind 2

1945. Selskabet for Dansk Kulturhistorie, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag

Side 432 – 465.